

Foto: Curt Assarsson

Musikkåren vid Sundsvalls luftvärnskår och dess musik

Bakgrund

Fram till och med utgången av 1927 disponerade i princip varje arméförband en militärmusikkår. Tillsammans med musikkårerna i flottan och kustartilleriet var det sammanlagda antalet närmare sextio. En del musikkårer var stora, som vid Svea livgarde, andra mer storleksmässigt som oktetter, exempelvis vid trängtrupperna. Några förband hade redan runt sekelskiftet uppgått i andra och därmed förlorat sin musikkår, som Närkes regemente och Värmlands fältjägarkår.

Försvarsbeslutet 1925 kom att minska antalet militära musikkårer drastiskt, dels genom att kraftigt skära ner arméns organisation, dels genom att dra in musikkårer vid förband som delade förläggningssort med ett infanteriregemente. Socialdemokraten och radikalpacifisten Carl Lindhagen, som visserligen förespråkade total nedrustning, motionerade

för att undanta militärmusiken av ”omsorg om musiklivet i landet, särskilt till förmån för den vanlottade landsbygden”. Riksdagsbeslutet landade slutligen på trettio musikkårer i armén av fyra olika storlekar. Även nästkommande försvarsbeslut, 1936 års, innebar en viss åderlätning av militärmusiken, åtminstone gällande antalet musikkårer, då de minsta kårerna av typ IV försvann.

Mitt under brinnande världskrig fattades 1942 års försvarsbeslut. I detta fick personalvärden en hög prioritet och därmed även militärmusiken. I 1941 års försvarsutredning hade militärmusikens uppgift beskrivits som ”att bidra till manskapets underhållning och trevnad i förläggningarna ävensom dess erkända förmåga att uppliva den militära andan och därmed verka befastande på disciplinen”. Försvarsutredningen fann det därmed önskvärt att varje nytillkommen förläggningssort skulle ha en militärmusikkår.

Vad som föreslogs i olika led och vad som till slut beslutades av riksdagen genomgick en del förändringar. Även musikkårens storlekar utreddes och debatterades, något som inte berörs i detalj i denna artikel. Försvarsutredningen stannade vid att föreslå elva nyuppsatta musikkårer, nämligen vid A 1 (Stockholm), Lv 7 (Luleå), Göteborgs örlogsdepå, KA 3 (Färösund), F 1 (Västerås), F 5 (Ljungbyhed), F 7 (Sätenäs), F 8 (Barkarby), F 11 (Nyköping), F 12 (Kalmar) och F 13 (Norrköping).

Efter försvarsutredningens betänkande tillsatte försvarsminister Per Edvin Sköld omgående 1942 års försvarsberedning, vilken ansåg att all utökning av militärmusikorganisationen av ekonomiska skäl tills vidare borde anstå. I försvarspropositionen, till vilken också remissyttrandanden hade inhämtats, anförde däremot departementschefen:

I motsats till försvarsberedningen finner jag anledning icke föreligga att vid planläggningen av försvarsorganisationen åsidosätta denna speciella gren av truppförbandens verksamhet. Såvitt jag kan bedöma, har musikorganisationen i försvarsutredningens förslag erhållit en lämplig omfattning.

Sköld anslöt sig därmed till försvarsutredningens förslag, men förordade en musikkår vid det nya artilleriregementet (det blivande A 9 i Kristinehamn) istället för vid Lv 7. För flygvapnet ansåg han att F 17 i Ronneby hade större behov av musikkår än F 13. Sköld föreslog vidare att såväl F 10 (ännu utan fastställd förläggningsplats) som F 15 i Söderhamn i framtiden borde utrustas med musikkår.

I riksdagen behandlades försvarspropositionen av tredje särskilda utskottet. Någon ytterligare armémusikkår i Stockholm (A 1) ansåg utskottet inte behövlig. Som en kompromiss förordade utskottet lägre antal musiker per kår för att på så sätt kunna inrätta musikkårer även på de platser som enligt propositionen skulle bli utan. Således kunde utskottet föreslå musikkårer även vid Lv 4 (Malmö), Lv 5 (Sundsvall) och F 13 (Norrköping). Den 17 juni respektive 18 juni 1942 behandlade riksdagens bägge kamrar försvarspropositionen och tredje särskilda ut-

Flöjtist, Batteritrumslagare och Trumpetare

erh. omedelbart anst. vid Kungl. Sundsvalls Luftvärnskårs Musikkår i resp. furirs-, konstapels- o. volontärsbeställning. De anställda komma t. o. m. d. 30/9 1943 att tjänstgöra vid I 1:s musikkår, Stockholm.

Ansökningshandl., ställda till Chefen för Kungl. Sundsvalls Luftvärnskår, åtföljda av åldersbevis, för omyndig målsmans medgivande, skolbetyg, läkarbetyg, (om möjligt utfärdat av militärläkare) samt rekommendationsbetyg m. m., insändas till Musikdirektör P. Grundström, I 1, Stockholm.

skottets utlåtande. Efter viss debatt beslutades enligt utskottets förslag. Tretton nya militärmusikkårer skulle därmed uppsättas.

En av dessa kom således att tillföras Sundsvalls luftvärnskår. Redan i juni 1940 hade ett batteri ur Karlsborgs luftvärnsregemente förlagts till Sundsvall, vilket i oktober samma år övergick till att bli Östgöta luftvärnsregementes detachement i Sundsvall (A 10 Su). Detta omvandlades i sin tur den 1 oktober 1941 till Sundsvalls luftvärnsdivision, som efter försvarsbeslutet, då luftvärnet också blev ett självständigt truppslag, erhålla namnet Sundsvalls luftvärnskår (Lv 5). Till en början förlades kåren i Gustaf Adolfskolan och den 12 april 1943 invigdes ett nytt kasernområde på slutningen av Södra berget.

Musikdirektör

I mars 1943 utlystes samtidigt musikdirektörsbeställningarna vid Skånska luftvärnskåren (Lv 4) i Malmö och Lv 5 i Sundsvall med tillträde den 1 oktober. Sexton hågade sände in en ansökan, där samtliga anmälde intresse för Lv 4 medan enbart elva även kunde tänka sig en placering vid Lv 5. En av de sökande till endast Lv 4, Gustaf Sundell, var sedan 1937 musikdirektör vid Jämtlands fältjägarregemente (I 5) i Östersund. Bland de övriga var de flesta musiksergeanter. Utöver Sundell skulle nio komma att få tjänster som musikdirektörer.

Kärchefen vid Lv 5, överstelöjtnant Erik Rudberg, förordade musiksergeanten vid Jönköping-Kalmar regemente Håkan Berglund. Det föranledde luftvärnsinspektören att till Kungl. Maj:t, det vill säga till regeringen, föreslå Berglund, något som tillstyrktes av arméchefen. Den 30 augusti

Håkan Berglund, 1948

1943 fattade regeringen beslut. Samtidigt utsågs Oswald Brodin till musikdirektör vid Lv 4.

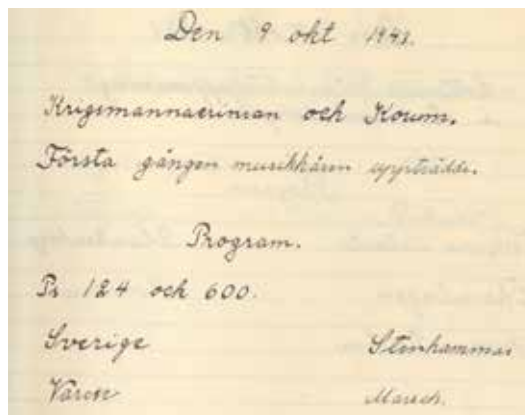
Håkan Berglund var född i Jönköping den 29 april 1907. I maj 1923 hade han antagits som musikvolontär vid Jönköpings regemente, där han hade avancerat till musikvicekorpral 1925 och till musikkorpral 1926, med klarinett som huvudinstrument. Efter ett kort mellanspel vid Södermanlands regemente återvände Berglund till Småland och Jönköping-Kalmar regemente som musikfurir 1928. Han avlade musikdirektörsexamen den 29 maj 1936 vid Kungl. Musikkonservatoriet i Stockholm. Musiksergeants grad fick han 1938 men motsvarande lön först 1941. I juni 1940 tjänstgjorde han vid V:e arméfördelningens musikpluton och under ett halvårs tid ledde han en frivillig musikkår vid Göta ingenjörkår. Berglund undergick efterprovning i orkesterdirigering vid Musikhögskolan med betyget ”med beröm godkänt” den 21 april 1943.

Musikdirektören vid I 12, Conrad Nordin, intygade att Berglund vid flera tillfällen på ett fullt tillfredsställande lett musikkåren, liksom att han var andre dirigent i orkesterföreningen och Eksjö manskör. Vidare menade Nordin att Berglund på B-klarinetten höll högsta klass, och framhöll hans goda förmåga som ackompanjatör, instrumentatör och arrangör. Till sin ansökan hade Berglund bifogat positivt hållna recensioner av framträdanden som solist i Theodor Verheys *Klarinettkonsert i g-moll*.

Musikkåren

Vid Lv 5 hade en provisorisk musikkår uppsatt av frivilliga musikintresserade värnpliktiga existerat, men från den 1 oktober 1943 organiserades den fasta musikkåren. Den var av den så kallade typ III, bestående av en musikdirektör och 19 musiker, varav fem musikelever. Från skilda håll sökte sig militärmusiker till Lv 5. Förutom musikdirektör Berglund fanns bland de första anlända musikstyckjunkarna Thore Helander (klarinetten) som tjänstgjorde som regimentstrumslagare de första åren, Arvid Nilsson (essklarinetten) och Harry Meijer (esskornetten), musiksergeanterna Gideon Valter Mohlin (trumpet) och Gösta Rosengren (bas-helikonen) samt musikfurirerna Harald Lindberg (valthorn) och Bertil Farby (tenorbasun). I rikspressen hade annonserats efter flöjtist, batteritrumslagare och trumpetare. Det dröjde till den 1 april 1944 innan musikkårens alla stämmor var besatta.

Trots detta kunde Sundsvalls luftvärnskårs musikkår den 9 oktober 1943 uppträda för första gången vid krigsmannaerinnan och korum,

Kårchef, standarvakt och musikkår

möjligan förstärkt med inkallade musikkunniga. På programmet stod psalmerna 124 (*Vår Gud är oss en väldig borg*) och 600 (*Herre, signe du och råde*), följda av Wilhelm Stenhammars *Sverige* och marschen *Varese* av Alessandro Peroni.

Musikkåren blev naturligtvis en självklar komponent vid luftvärnskårens parader och andra högtidligheter. Normalt utfördes musik i matsalen två gånger i veckan, måndagar och torsdagar, under hela utbildningsåret. Den närbelägna Härnösands kustartillerikår (KA 5) utnyttjade musikkåren minst sex gånger årligen, och i övrigt medverkade den ofta vid lottodagar, hemvärnsdagar, försvarsutställningar och liknande. I det civila samhället konserterade musikkåren sommartid både med lunchmusik och kvällskonserter. Närvaron av yrkesmusiker innebar också att nytt liv ingöts i närliggande orkesterföreningar och liknande. Musikdirektör Berglund var exempelvis Timrå musikkårs förste dirigent. Ett något annorlunda uppdrag var att spela i lägret Vindskärsvarv under reparationen av sovjetiska krigsfångar från Norge efter krigsslutet sommaren 1945.

Omorganisation

Intet varar för evigt och när ytterligare en omorganisation av militärmusiken blev aktuell i början av 1950-talet började personalstyrkan att minska. De sista åren påverkades stämbe-sättningen och i praktiken uppträdde musikkåren som en förstärkt oktett. Det definitiva avslutet inleddes med 1956 års beslut om militärmusiken, vilket avvecklade musikkärer av typ III. Sexton musikkärer skulle därmed dras in, bland dem den vid Sundsvalls luftvärnskår. Vid den formella avtackningen av musikkåren den 23 april 1957 bestod kåren av endast 12 man. Musikdirektör Berglund sökte avsked och sjukpension, medan de övriga musikerna kunde placeras vid andra förband.

Notmaterial

Under musikkårens existens kompletterades notbiblioteket efter hand med marscher, operastycken, populärmusik och ”moderna rytmer”. Efter musikkårens indragning övertogs materialet av Arméns musikkår i Sollefteå (företvarande Västernorrlands regementes musikkår), vilken 1971 övergick i Regionmusiken. Detta notbibliotek hämtades av dåvarande Försvarsmusikcentrum till Strängnäs, och då överfördes noterna från Sundsvalls luftvärnskår åter till ett

eget bestånd. Detta består av två serier, en för blåsorkester på stora blad och en för marschkartonger. Notbiblioteket förvaras idag vid Krigsarkivet i samlingen Notarkiv. Eftersom serierna innehåller många luckor kan det inte uteslutas att ytterligare noter från Lv 5 fortfarande ligger kvar bland noterna från Sollefteå. Endast till serie 1 finns en förteckning (under-tecknad har emellertid inventerat även serie 2).

Serie 1 innehåller 214 verk med högsta nummer 555 och därmed som nämnts med betydande luckor, över en blandad repertoar. En del arrangemang är det troligt att Berglund medfört från Eksjö. Av verken är 47 klassificerade som uvertyrer, potpurrier eller fantasier ur operor och operetter. Nästan lika många, 41, är marscher. Av de övriga är majoriteten märkta som danser eller potpurrier. Exempel på danser är Milton Agers foxtrot *What Good am I Without You?* och Hoagy Carmichaels *Stardust*. Ett av potpurrierna är *Tre pilsner* av signaturen Rak, bakom vilken döljer sig Per Grundström. I serien återfinns bland annat också Carl Maria von Webers *Klarinettkonsert nr 1 i f-moll* i handskrivna noter.

Det är i kartongrepertoaren i serie 2 som flera unika marscher återfinns. Sammanlagt handlar det om 106 nummer. Av numreringen framgår det emellertid tydligt att många marschkartonger saknas.

Inbjudan till KOMPOSITIONSTÄVLING

Kungl. Sundsvalls Luftvärnskår Lv 5 och Sundsvalls Tidning har närmast äran inbjuda till kompositionstävling om paradmarsch för Lv 5.

Tävlingsbidragen skola vara instrumenterade för militärmusik av följande sammansättning: flöjt, ess-klarinet, 1:a, 2:a och 3:e b-klarinet, ess-kornett, 1:a och 2:a trumpet, 1:a och 2:a horn, 1:a och 2:a tenor, baryton, 1:a och 2:a bas och slagverk. Tävlingsbidragen, som även skola vara utskrivna i stämmor, skola vara försedda med motto och slutet namnsedel samt insända till Sundsvalls Tidning senast kl. 24 den 15 april 1944.

Ett pris på 400 kr. har uppsatts för bästa bidrag.

Prisbelönad komposition kommer eventuellt att antagas till Lv 5:s paradmarsch.

Kungl. Sundsvalls Luftvärnskår Lv 5

Sundsvalls Tidning

Lv 5:s Marsch

En marsch som naturligtvis finns här är Lv 5:s egen marsch. Förbandet hade tillsammans med Sundsvalls Tidning bjudit in till en kompo-

sitionstävling om "paradmarsch för Lv 5". Tävlingsbidragen skulle vara instrumenterade med utskrivna stämmor för flöjt, essklarinet, tre B-klarinetter, esskornett, två trumpeter, två horn, två tenorer, baryton, två basar och slagverk, för att insändas till tidningen senast vid midnatt den 15 april 1944 och försedda med ett motto. Ett pris på 400 kronor utlovades till det bästa bidraget.

I juryn ingick kårchefen, överstelöjtnant Erik Rudberg jämte musikdirektör Berglund och dirigenten i Sundsvalls orkesterförening, musikkdirektör John Hult. Det blev barytonisten och musikkorpralen vid Värmlands regemente Bengt Ohlsson som lämnade in det vinnande bidraget, försett med mottot "Nu eller aldrig" och tillägget "opus 14". Enligt Ohlsson var det aldrig tänkt att mottot skulle utgöra titeln; korrekt titel är således *Sundsvalls luftvärnskårs marsch*. Inte nog med att Ohlsson vann, utan han lade också beslag på andra och tredje plats med *Opus 13* respektive *Opus 17*, vilka bägge också finns här.

Med samma marsch hade Ohlsson året före vunnit andra pris i en tävling om defileringsmarsch för Älvsborgs regemente (Gustaf Sundell segrade med *Mot ljusare tider*). Inte nog med det – under titeln *Överste Grevillius* och undertiteln *Värmlandsfärger* hade Ohlsson tillägnad regementschefen vid Värmlands regemente, överste Fredrik Grevillius, denna marsch. En gissning är att det kunde ha varit vid överstens femtioårsdag den 16 september 1941, men barytonstämman är signerad Bengt Ohlsson den 17 april 1944.

Överste Grevillius var noterad i Ess-dur och en marschkartong i Lv 5:s notbibliotek med enbart påteckningen "Opus 14" (inom citations-tecken) går i samma tonart. I vad som kan vara originalpartituret som förbandsmarsch noteras den däremot i den numera vedertagna tonarten Dess-dur. Tyvärr återstår endast första sidan jämte titelblad. Från Ohlssons hand finns även marschen *Under givakt*.

Bland marschkartongerna finns också några kompositioner av musikdirektör Berglund, som *Luftvärnsmarsch* respektive *Lv 5*. Dessutom

finns noter till hans *Svenska skidspele*n. Dessa är odaterade men då spelen startades 1947 i Sundsvall, så det verkar troligt att marschen härstammar från det tillfället.

Marschkartonger

Det är tydligt att många marschkartonger härstammar från äldre notbibliotek och rimligtvis tillfördes Lv 5:s musikkår vid uppsättandet. Endast några få nummer har datering. Kanske hamnade en del utgallrade verk på så sätt i Sundsvall? Något formellt behov av exempelvis Emil Monthans *Positionsartilleriregementets marsch* torde inte ha funnits. En titel som överraskar är *Minne från Karlsborg* 1898 på en medfaren marschkartong av fältmusikanten Erik Engelbert Film. Denne tillhörde Hälsinge regemente och var kommanderad som mu-

siker till Infanterivolontärskolan i Karlsborg, där han avled i lunginflammation i april 1898. Ytterligare några svenskkomponerade marscher som inte tillhör de vanligaste är *Jeunesse dorée* (Per Björklund) och *Göteborgs hemvärnsmarsch* (Helge Damberg).

På flera sätt är det som finns kvar av Lv 5:s notbibliotek representativt. Det har införlivats i ett annat, det är till hälften oförtecknat och det har många luckor. Det innehåller också några helt unika verk. De nämnda marschererna av musikkdirektör Berglund torde inte existera någon annanstans. Titlarna förefaller ha varit okända i marschmusikkretsar.

Militärmusikkårernas bibliotek

Dessvärre saknas det en överblick var notbiblioteken efter de tidigare militärmusikkårerna finns. En stor del förvaras vid Krigsarkivet men uppskattningsvis finns en lika stor mängd på andra ställen runt om i Sverige. Det har länge varit hög tid att genomföra en inventering, något som Försvarsmusiken borde ha tagit initiativ till. I år har emellertid ett projekt genom Kungliga Musikaliska Akademien med stöd från Torsten Söderbergs Stiftelse i uppdrag att göra just det: att kartlägga och inventera vad som finns kvar av de militära musikkårernas notbibliotek runt om i landet.

Per Iko

